

УДК 159.923.2

Статеворольовий аспект сприйняття жіночих соціальних ролей у андрогінних юнаків

Митроченко А.В.

Данная статья посвящена изучению многообразия стереотипов андрогинный юношей относительно социальных женских ролей. Проведен теоретический анализ подходов к изучению как андрогинных гендерных структур, так и различных других полоролевых идентичностей. Описано исследование, в котором изучается отношение юношей к ключевым фигурам в ближайшем окружении и к женщинам, которые играют разные роли в их жизни. Сделаны выводы относительно особенностей юношеского восприятия женских ролей в зависимости от структуры гендерной идентичности юношей и их эмоционального восприятия.

Ключевые слова: гендерная идентичность, социальные роли, Я-концепция

Дана стаття присвячена вивченню різноманіття стереотипів андрогінних юнаків щодо соціальних жіночих ролей. Проведен теоретичний аналіз підходів до вивчення як андрогінний гендерних структур, так і різних інших статеворольових ідентичностей. Описане дослідження, яке вивчає ставлення юнаків до ключових фігур у найближчому оточенні та до жінок, які відіграють різні ролі у їхньому житті. Зроблено висновки щодо особливостей юнацького сприйняття жіночих ролей в залежності від структури гендерної ідентичності юнаків та їх емоційного сприйняття.

Ключові слова: гендерна ідентичність, соціальні ролі, Я-концепція

This article is devoted to the study of diversity androhinnyh stereotypes about young women's social roles. The theoretical analysis approaches to study how androhinnyu gender structures and various other sexrole identities. Described research that examines attitudes Under the key figures in the neighborhood and to women who play different roles in their lives. The conclusion about the characteristics of youth perceptions of female roles, depending on the structure of gender identity boys and their emotional perception.

Key words: gender identity, social roles, self-concept

Актуальність: Велика кількість сучасних досліджень, спрямованих на вивчення гендерної складової Я-концепції дають можливість розширити поле дослідження до меж соціальних стосунків. Особливо цікавими є вивчення очікувань чоловіків відносно жінок, які виконують різні соціальні ролі. З одного боку це дасть можливість виділити певні стереотипи жіночої поведінки, які приписують юнаки жінкам різного соціального статусу, з іншого боку, отримані дані будуть ключем до розгадки особливостей чоловічої стеворольової ідентичності, оскільки вона формується під впливом стереотипів жіночності та чоловічості. В соціумі проблеми однієї «половини» завжди прямим або непрямим чином відбиваються на становищі і стані іншої. [1].

Також, як вказує О. С. Кочарян, на сучасному етапі розвитку українського суспільства розмитий образ маскулінності, через заданий ззовні широкий спектр варіантів маскулінних проявів, утруднює соціальну фільтрацію бажаної поведінки та призводить до «девальвації мужності» [4].

Метою статті є вивчити питання особливостей сприйняття жінок у різних соціальних ролях андрогінними юнаками.

Постанова проблеми: Розглядаючи природу гендерних відмінностей, а так само структуру гендерних ролей можна відзначити, що в механізмах розвитку особистості вони виступають багаторівневим фактором який є її стрижневою складовою, що залежить від соціокультурних умов. Охоплюючи практично все поле соціальних стосунків статева роль включається в процеси самовизначення особистості вже з першого року життя. Впливаючи, як на біогенні процеси особистості, так і соціогенні, гендер формує і наповнює як суб'єктивний світ особистості, так і об'єктивне соціальне середовище цієї особистості, тим самим детермінує її діяльність.

Аналізуючи сучасні підходи до вивчення процесу формування та розвитку статево-рольової ідентичності, Н. А. Шухова визначає її як багаторівневу систему стосунків особистості з тілесними, психофізіологічними, психологічними та соціокультурними значеннями маскулінності та фемінінності як незалежних вимірів, та вказує на два типи концепцій, що визначають природу статево-рольової ідентичності.

Психоаналітичний підхід та феміністський психоаналіз є есенціалістськими, які визначають важливі властивості, які відрізняють чоловіків та жінок об'єктивною даністю, при цьому культура тільки оформлює та регулює їх прояви. Всі інші підходи – конструктивістські: вони вважають статево-рольову ідентичність продуктом культури та суспільних стосунків, які нав'язують індивідам відповідні уявлення та стереотипи поведінки [5].

У визначенні структурних моделей статево-рольової ідентичності багато розбіжностей між різними теоріями. Спірним питання є первинність елементу маскулінності або фемінінності й можливість їх співіснування. В психоаналітичних концепціях З.Фрейда, К.Хорні, К.Г.Юнга та в теорії «зв'язку з об'єктом» є думка, що між маскулінністю та фемінінністю існує відношення боротьби, в інших теоріях статі – компліментарності. В низці концепцій (теорія З.Фрейда, К.Хорні та теорія «зв'язку з об'єктом»: Л.Вейсман, Ф.Парсонс) існує ідея, що психіка людини не може одночасно містити як маскулінні, так і фемініні елементи. Якщо ж обидва ці елементи і співіснують, то вони не рівноцінні: один елемент охоплює зрілі тенденції, а другий – інфантильні, або регресивні (аналітична теорія К.Г.Юнга, теорія генезису маскулінності: Ю.С.Альошина, А.С.Волович). Деякі автори вважають, що ознакою психічного здоров'я є співіснування двох

психічних іпостасей – маскулінності та фемінності (представники теорії соціального научення та нової психології статі: С.Бісарія, С.Н.Джеклін, Е.Е.Маккобі, С.Харвей) [2].

Виділення типів статевої ідентичності тісно пов'язане з проблемою визначення статево-рольових моделей. Авторами виділяється три основні статево-рольові моделі: континуально-альтернативна, ортогональна (О.Вейнінгер, Д.М.Ісаєв, В.Є.Каган) та андрогінна. порівнюючи ці три основні статево-рольові моделі, необхідно сказати, що вони не є взаємовиключними, вони пояснюють різні випадки статево-рольової ідентичності особистості.

За континуально-альтернативною моделлю між маскулінністю та фемінністю при максимальному прояві існує відношення взаємовиключення, а при середньому між ними виникає відношення взаємозалежності [3]. Таким чином, континуально-альтернативна модель валідна лише за полюсів маскулінності та фемінності, а при середньому їх прояві валідною є ортогональна модель, за якою маскулінність та фемінність взаємозалежні. Концепція психологічної андрогінії, сформульована С.Бем, О.Вернінгером, А.Константинополем, У.Мейнуорингом, В.Фліссом називає чотири статево-рольових типи: маскулінний, фемінний, андрогінний та недиференційний. Всі ці моделі можуть бути використані при вивченні статево-рольової ідентичності особистості [2].

Одним з факторів, що впливають на співвідношення маскулінності та фемінності є вік особи. Для підлітків, наприклад, статево-рольові норми є нерозділеними у структурі особистості. У рамках такої незрілої структури симптомокомплексу маскулінності-фемінності маскулінність утворює внутрішню єдність з фемінністю. До 15-16 років відбувається відокремлення маскулінності та фемінності, вони стають незалежними [3]. Деякі автори вказують на те, що на формування статево-рольової ідентичності так само впливають стосунки статей, а точніше дисгармонійні взаємовідносини статей призводять до формування неадекватної статево-рольової ідентичності, яка, в свою чергу, сама починає впливати на ці взаємини.

За даними А. Адлера (1998), К. Хорні (2002), А. Лоуен (1998) відомо, що проблеми стосунків між статями найчастіше пов'язані з неприйняттям своїх гендерних ролей, що зачіпають не стільки когнітивну, скільки емоційну сферу особистості і часто призводять до невротизації і соматизації особистості.

О. С. Кочарян вказує на те, що дитяча пріхильність хлопчиків до жіночого образу, їх реальні фемінно-орієнтовні особистісні утворення з віком трансформуються у ІДЕАЛ-утворення дорослих чоловіків. Ці ідеальні образи жіночності регулюються поведінку чоловіків та визначають їх соціальну адаптованість

Таким чином, дослідження образів жіночих соціальних ролей у юнаків стає цінним з точки зору формування зрілої та повноцінної андрогінної ідентичності.

У нашому дослідженні прийняли участь студенти фізико-технічного факультету віком 19-20 років у кількості 24 осіб.

Для вивчення комплексу рис маскулінності та фемінності ми використали модифіковану методику АСЛ (Кочарян, Фролова). Ця методика окрім визначення рівнів маскулінності/фемінності дозволяє також визначити один з трьох типів структури статево-рольової сфери: континуально-альтернативна, континуально-ад'юктивна, андрогінна.

Для аналізу взаємодії різноманітних рольових, емоційних, ідентифікаційних компонент використовувався метод особистісного диференціала. Випробовувані оцінювали себе; жіночі соціальні ролі: Домогосподарка, Мати, Жінка керівник, Дружина, Подруга, Коханка; батьківські фігури: мати, батько; почуття: радість, страх, любов, гнів; секс.

Ми намагалися виділити максимально поширені і різноманітні жіночі ролі, які були б значимі для всіх чоловіків. Ми припускали, що з оцінкою жіночих ролей можуть бути пов'язані образи найбільш значущих фігур – батьків. Хоча семантичний диференціал дає уявлення про емоційну оцінку образів, ми б хотіли уточнити та диференціювати емоціональне ставлення. Саме тому ми просили оцінити базові почуття - два позитивні та два негативні – для співставлення них з оцінюваними образами.

Для вираження рівня ідентифікації з батьківськими фігурами ми використовували показник кореляції між особистісними диференціалами для себе, мати та батька.

В результаті підрахунку модифікованої АСЛ шкали були отримані наступні результати:

Середній показник за шкалою маскулінності: 0,697 (показник наведений у вигляді відсотка від максимально можливого за шкалою), за шкалою фемінності - 0,613. 84% респондентів потрапили в зону андрогінної ідентичності, 16% - в зону континуально-альтернативної моделі організації симптомокомплексу маскулінності / фемінності.

Таким чином ми виділили групу випробовуваних з андрогінною ідентичністю і подальші підрахунки робили для цієї групи.

В результаті підрахунку факторів Оцінка, Сила, Активність для жіночих соціальних ролей за всіма факторами ролі отримали негативні показники, тобто в сприйнятті випробовуваних на фоні низької оцінки, ролі сприймаються слабкими і пасивними.

Найбільш високо оцінюється роль домогосподарки (-1,06), а найнижче - роль жінки керівника (-1,61). Близько оцінюються ролі матері (-1,51), дружини (-1,57), подруги (-1,46). Відносно високо оцінюється роль коханки (-1,26).

По фактору сили відносно більш сильною оцінюється роль жінки керівника (-1,05), а найслабшою - роль матері (-2,43). Роль подруги (-1,79) і коханки (-1,74) знаходяться за силою

поруч. Сила ролі домогосподарки (-1,85) так само оцінюється досить низько.

За фактором активності вище всіх оцінюються ролі коханки (-0,64) і подруги (-0,71), а найменш активними вважається роль жінки керівника (-2,05). Поруч знаходяться ролі дружини (-0,81) і домогосподарки (-0,76). Роль матері (-1,01) за активністю знаходиться між ролями дружини і жінки керівника.

Научно дані, отримані за особистісним диференціалом, наведені в Таблиці 1.

Таблиця 1

	Д	М	Жк	Др	П	К
оцінка	-1,06	-1,51	-1,61	-1,57	-1,46	-1,26
сила	-1,85	-2,43	-1,05	-2,19	-1,79	-1,74
активність	-0,76	-1,01	-2,05	-0,81	-0,71	-0,64

Не дивлячись на те, що оцінки жіночих ролей за особистісним диференціалом доволі близькі одна до одної, можна виділити певні тенденції. Жінка керівник сприймається як неспроможна встановити контакт, досягати мети, неенергійна. Мати та дружина сприймаються як найбільш залежні та слабкі, та мають низький вплив на життя досліджуваних.

Одночасно із сприйняттям жіночих ролей як слабких та пасивних, досліджувані віддаляють та відокремлюють від себе такі ролі як неприйнятні.

В результаті кореляційного аналізу оцінок жіночих соціальних ролей виявилось, що юнаки слабо диференціюють дані ролі, тобто всі досліджені ролі включаються в загальне сприйняття жінки.

В результаті підрахунку факторів Оцінка, Сила, Активність для батьківських фігур та «Я» можна відзначити наступне. Фігура матері (1,96) отримала оцінку вище фігури батька (1,6). Цікаво, що при цьому «я» (1,01) оцінюється найнижче.

По фактору сили вище оцінюється постать батька (1,34), а фігура матері (1,07) - нижче. Цілком очікувана ситуація оцінки батька, як більш сильної постаті.

За фактором активності вище оцінюється постать матері (1,44), нижче оцінюється постать батька (0,97), тобто жіноча фігура вважається більш активною, ніж чоловіча.

Научно дані, отримані за особистісним диференціалом, наведені в Таблиці 2.

Таблиця 2

	я	батько	мати
оцінка	1,01	1,60	1,96
сила	0,79	1,34	1,07
активність	0,68	0,97	1,44

В цілому, усі оцінки батьків за особистісним диференціалом вищі за оцінки «Я». Слід відзначити, що на відміну від оцінок жіночих фігур, всі оцінки позитивні. Різниця у величині показників за шкалами «оцінка» та «активність» у фігурах мами та тата свідчить про розподіл обов'язків, які вони виконують у сім'ї. Кореляційний аналіз зв'язку між образами себе та батьків показав значимий позитивний зв'язок між образом себе та постаттю матері (0,551 при $p=0,05$).

В результаті підрахунку факторів Оцінка, Сила, Активність для почуттів (радість, страх, любов, гнів) та сексу їх можна розташувати в такій ієрархії. Найбільшу оцінку отримало почуття любові (2,05), нижчу почуття страху (-0,79). Почуття гніву (-0,63) перебуває близько до почуття страху. Почуття радості (1,90) і секс (1,88), так само як і любов оцінюються позитивно високо, практично на одному рівні.

По фактору сили вище всіх оцінюється секс (0,9), а нижче всіх оцінюється почуття страху (0,04). За силою почуття радості (0,76) і любові (0,81) знаходяться поруч і теж позитивно оцінюються. Почуття гніву (0,61) перебувати близько до групи почуттів радість, любов і сексу.

За фактором активності вище всіх оцінюється почуття гніву (1,04). Близько до гніву знаходиться секс (0,98). Найменш активними вважається почуття страху (-0,14). Крім цього почуття радості (0,89) і любові (0,79) також оцінюються позитивно.

Научно дані, отримані за особистісним диференціалом, наведені в Таблиці 3.

Таблиця 3

	Р	Ст	Л	Г	С
оцінка	1,90	-0,79	2,05	-0,63	1,88
сила	0,76	0,04	0,81	0,61	0,90
активність	0,89	-0,14	0,79	1,04	0,98

Досить різноманітні оцінки за шкалами диференціала можуть свідчити про високий емоційний інтелект піддослідних.

У результаті проведеного кореляційного аналізу був виявлений зв'язок (при $p = 0,05$) між показниками за шкалою фемінінності і показниками: за фактором активності у ролей Домогосподарки (-0,671), Подруги (-0,663), Коханки (-0,634); за фактором оцінки у ролей Подруги

(-0,671), Коханки (-0,712); за фактором сили у ролі Подруги (-0,611).

Значний негативний кореляційний зв'язок між фемінінністю випробуваних та шкалою «оцінка» та «активність» для ролей коханки та подруги, може свідчити про те, що разом із зростанням фемінінності відбувається інфляція якостей коханки та подруги, які представляють сексуальний інтерес та найбільш наближені до зони пошуку взаємостосунків. Можливо така ситуація виникає за умов тиску на фемінінну особистість у чоловічому оточенні.

Був виявлений зв'язок (при $p = 0,05$) між показниками за шкалою маскулінності і показниками за фактором активності для ролей Подруги (-0,612) і Дружини (-0,634).

Так само були виявлені зв'язки між факторами оцінки та сили у ролі Жінки керівника - 0,683 (при $p = 0,05$), і між факторами оцінки та активності у ролі Коханки - 0,664 (при $p = 0,05$).

У результаті проведеного кореляційного аналізу жіночих ролей і почуттів були отримані наступні результати.

З жіночими ролями, за винятком ролі жінки керівника, позитивно корелюють (при $p = 0,01$) усі позитивні переживання (радість, любов) і секс. Особливо сильно (при $p = 0,0005$) в роль матері включено тільки почуття любові (0,663). На такому ж рівні почуття любові і секс включені в роль дружини, подруги і коханки. При цьому почуття радості дуже сильно включено тільки в роль дружини (0,653).

Таким чином, можна сказати, що жінки в різних ролях, за винятком жінки керівника, представляють для досліджуваних різного рівня інтерес і пов'язані тільки з позитивними переживаннями.

Наочно дані, отримані за особистісним диференціалом, наведені в Таблиці 4.

Таблиця 4

	Д	М	Жк	Др	П	К
Радість	0,542	0,639	0,403	0,653	0,624	0,597
Страх	-0,131	-0,212	-0,015	-0,194	-0,160	-0,189
Любов	0,567	0,663	0,449	0,715	0,702	0,670
Гнів	0,146	0,020	0,288	0,057	0,066	0,062
Секс	0,580	0,633	0,463	0,689	0,688	0,672

При $p=0,01$

Підбиваючи підсумки дослідження можна відзначити, що юнаки з андрогінною ідентичністю ідентифікують себе з матерями. Загальна оцінка жіночих ролей є негативною. У рамках андрогінної ідентичності збільшення фемінінності веде до знецінення якостей пов'язаних з ролями подруги та коханки. На фоні негативно оцінки жіночих ролей з ними пов'язані тільки позитивні почуття. Жінка керівник, незважаючи на загальну емоційну нейтральність і низьку оцінку, пов'язана з негативними почуттями сильніше за інших. Важливою характеристикою жіночих ролей загалом є їх активність.

Висновки: андрогінна модель ідентичності у сучасному українському суспільстві є дуже поширеною серед молоді. Саме цьому вивчення особливостей психічного відображення особистостей з андрогінною ідентифікацією набуває особливої актуальності. Нам вдалося в нашому дослідженні виділити стійкі паттерни сприйняття жінок андрогінними чоловіками, що може бути цікавим для використання психологами консультантами у особистісному консультуванні та HR-практиці.

Література

1. Алексеева А.В. Психологічна стаття як чинник становлення особистісної ідентичності у юнацькому віці: Автореф. дис. кандидата психол. наук / Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
2. Бондаренко Л. Ю. Методологические аспекты социологического анализа гендерной проблематики // Социальное знание в поисках идентичности. Сборник научных статей по материалам Всероссийской научной конференции. Издательство "Водолей". Томск. 1999. С. 156-159.
3. Дорошенко Н.М. гендерна детермінація вибору студентами поведінки в конфлікті: Автореф. дис. кандидата психол. наук / Ін-т психології ім. Г.С.Костюка, Акад. пед. наук – К., 2003. – 19 с.
4. Кочарян А.С. Личность и половая роль (симптомокомплекс маскулинности-феминности в норме и патологии). – Х.: Основа, 1996. - 139 с.
5. Кочарян А.С., Жидко М.Е., Кочарян И.А. Полоролевая идентичность современных украинских мужчин // Гуманітарний часопис. – 2005. -№1. – С. 109-116.
6. Шухова Н.А. Влияние гендерной идентичности на социально-психологическую адаптацию мужчин: Автореф. дис. кандидата психол. наук / Ярославский университет им. П.Г.Демидова. – Ярославль, 2004. – 22 с.